

KNIHTISK JAKO FENOMÉN

Vyučující: PhDr. Eliška Bat'ová, dipl. um., PhD.
ÚISK, FF UK

KNIHTISK JAKO FENOMÉN

1. Knižní kultura
2. Základní pojmy
3. Hlavní efekty knihtisku
4. Předpoklady a předchůdci knihtisku
5. Johannes Gutenberg
6. Technologie
7. Profese spojené s knihtiskem
8. Evidence a citování inkunábulí a starých tisků

1. KNIŽNÍ KULTURA

- „*Předmětem studia je stará kniha jako komunikační médium*“
- stálá aktuálnost
- význam knihtisku pro definování samotného vědeckého konceptu nazývaného **knižní kultura** (vs. **bibliografie**, **historická bibliografie**)

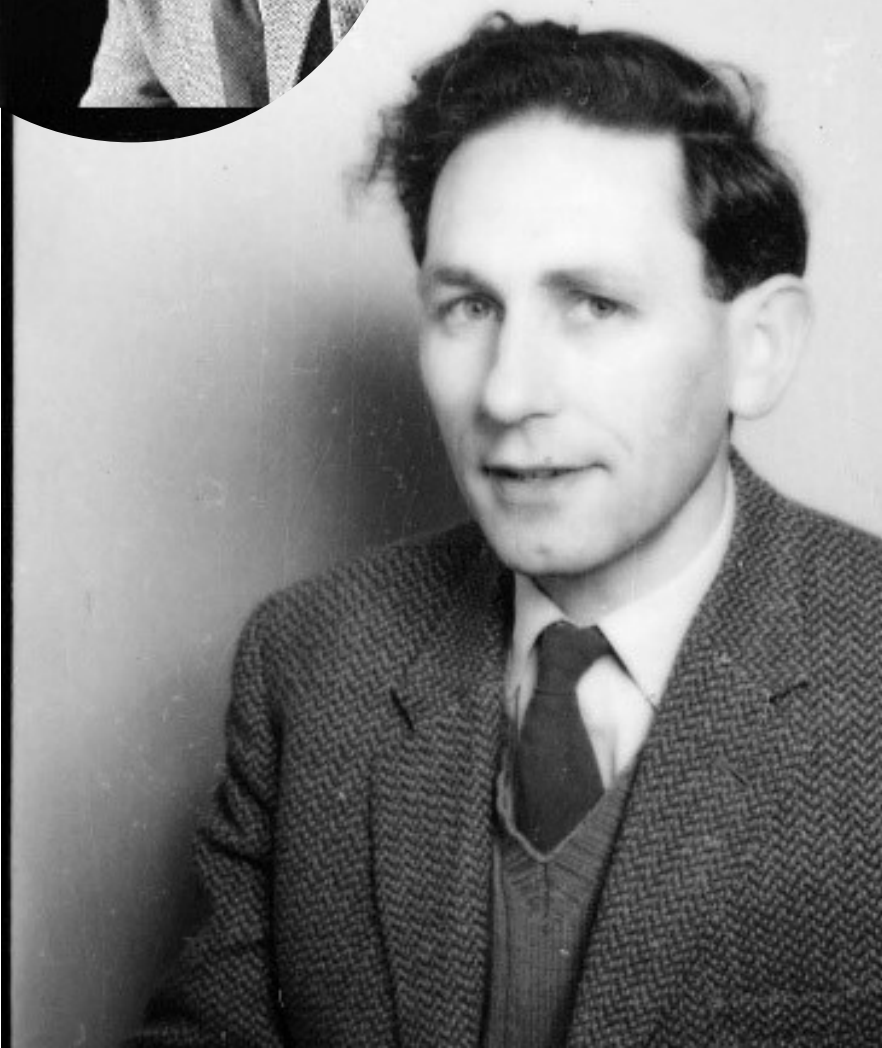
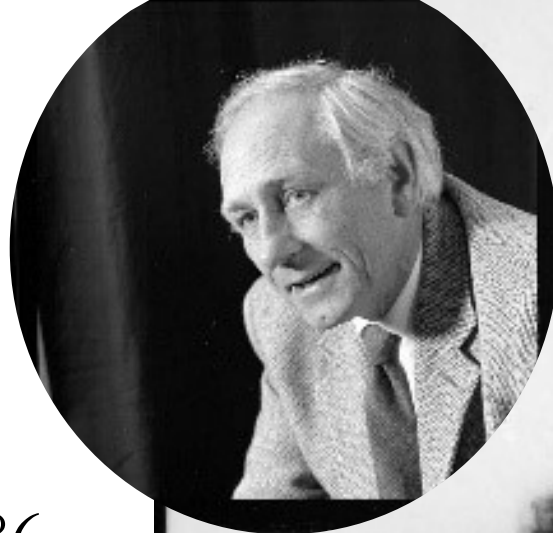
1. KNIŽNÍ KULTURA

Donald Francis McKenzie (1931–1999)

Bibliography and the sociology of texts, London 1986

- bibliografie jako **sociologie textu**
- kniha jako **výrazová forma**

„Žádné dějiny knihy se nemohou přestat ptát na to, co si vlastně autoři mysleli při vlastním procesu psaní, jaký měli tiskaři či knihkupci názor na své vlastní konání či co si čtenáři mysleli o svém vlastním čtení.“

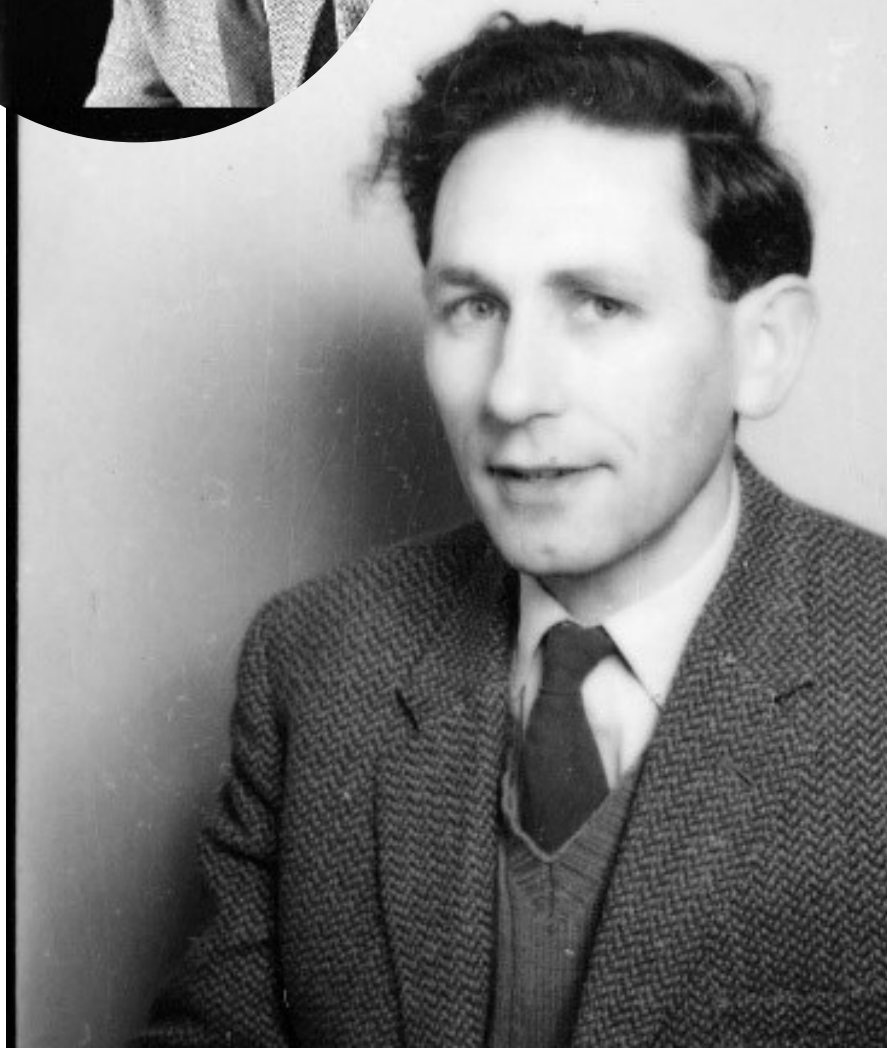
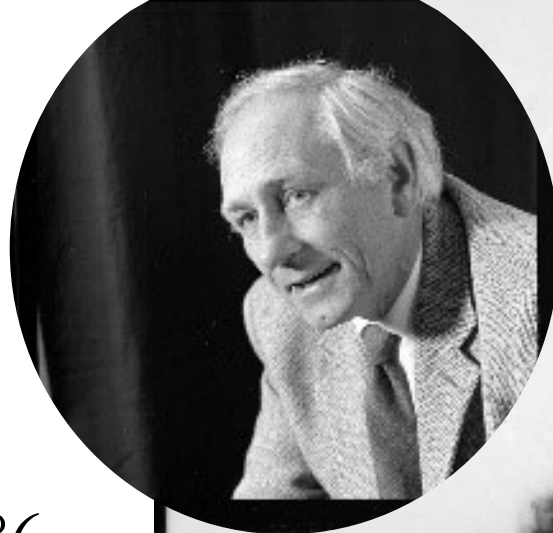
1. KNIŽNÍ KULTURA

Donald Francis McKenzie (1931–1999)

Bibliography and the sociology of texts, London 1986

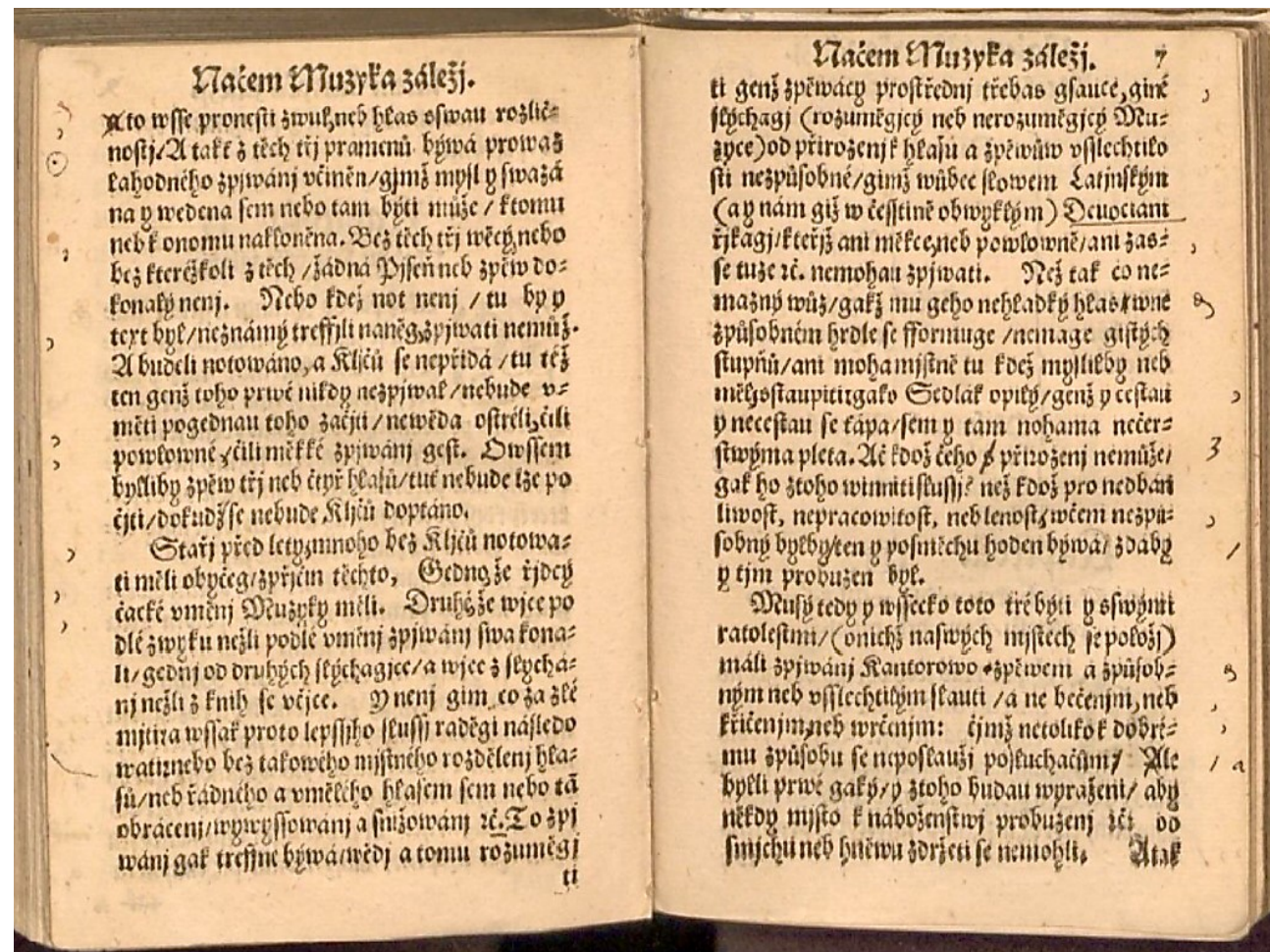
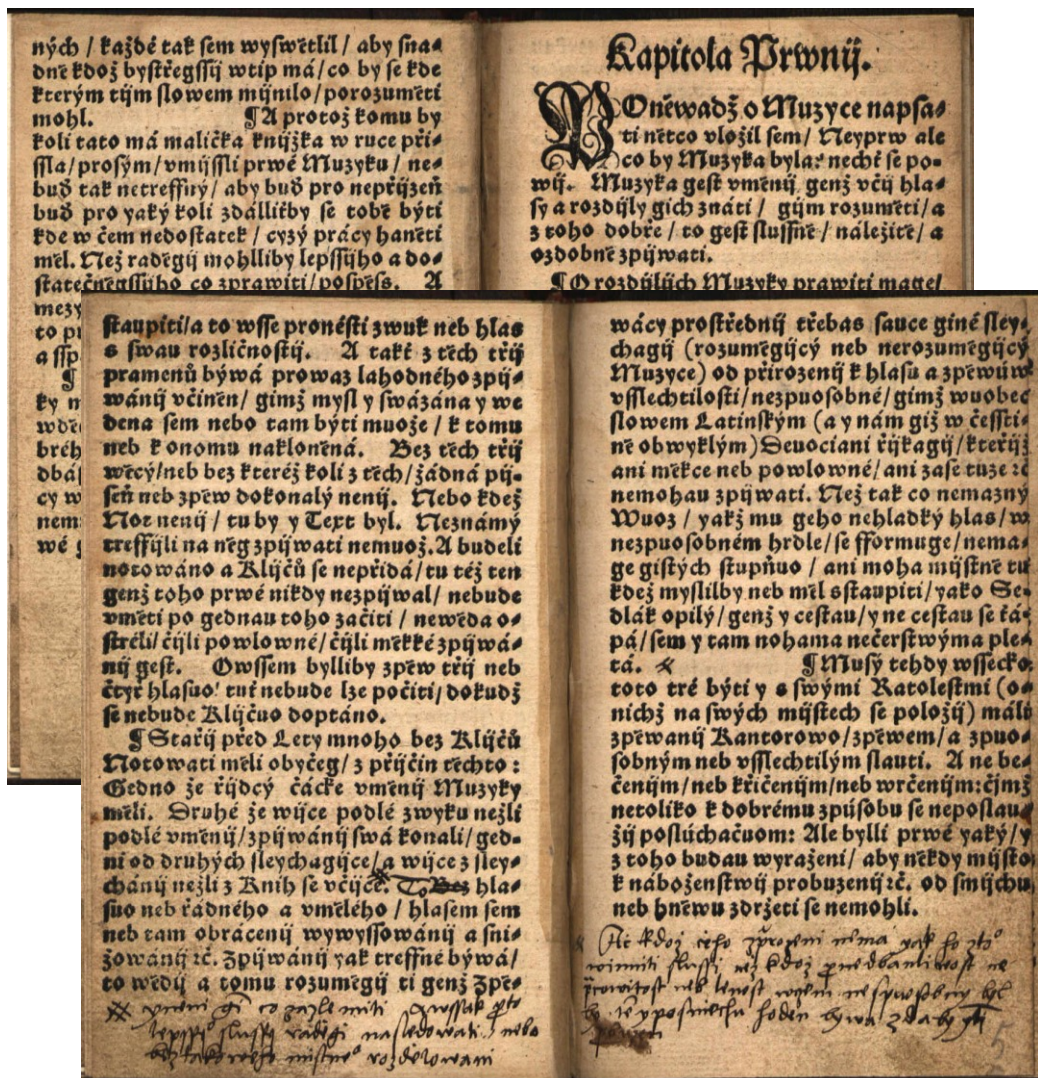
- bibliografie jako **sociologie textu**
- kniha jako **výrazová forma**

„Jednou z největších předností bibliografie je to, že poskytuje přístup ke společenským motivům. Tím, že bere v potaz skutečnosti související s šířením textů a materiální důkazy recepce, dokáže rozlišovat mezi skutečným odhalením významu a jeho pouhým domýšlením.“

1. KNIŽNÍ KULTURA

„Může ukazovat přítomnost člověka
v každém zaznamenaném textu“

2. ZÁKLADNÍ POJMY

- **prvotisky, inkunábule** [lat. in cunabula = v kolébce]
 - nejstarší tištěná produkce, tisky pořízené od Gutenbergova vynálezu do 31. prosince 1500
- **staré tisky**
 - tisky vydané od 1. ledna 1501 do 31. prosince 1800
 - zahrnuje také tisky navazující na éru inkunábulí, které ještě nesou řadu vlastností prvotisků:
 - postinkunábule** (1501–1520)
 - paleotypy** (1501–1550)

3. HLAVNÍ EFEKTY KNIHTISKU

- **rychlé rozmnožování textu**
 - zlevnění knih
 - rychlejší a větší šíření textů
- **vizualizace**
 - zdůraznění obrazového působení sazby, velikostí písma, ilustrací a dekoru na otevřené dvoustraně knihy
- **unifikace a standardizace**
 - sjednocování šířené podoby textu, snadnější kontrola (cenzura)
 - sjednocování formálních znaků tištěného textu napříč lokalitami
 - vytváření specifické normy pro vydávání určitých žánrů

4. PŘEDPOKLADY A PŘEDCHŮDCI KNIHTISKU

- rozvoj produkce rukopisných knih
- rozvoj papírenského řemesla a rozšíření papíru
- **pečetítka a razítka** vytvořená z hlíny nebo kamene ve všech starověkých kulturách

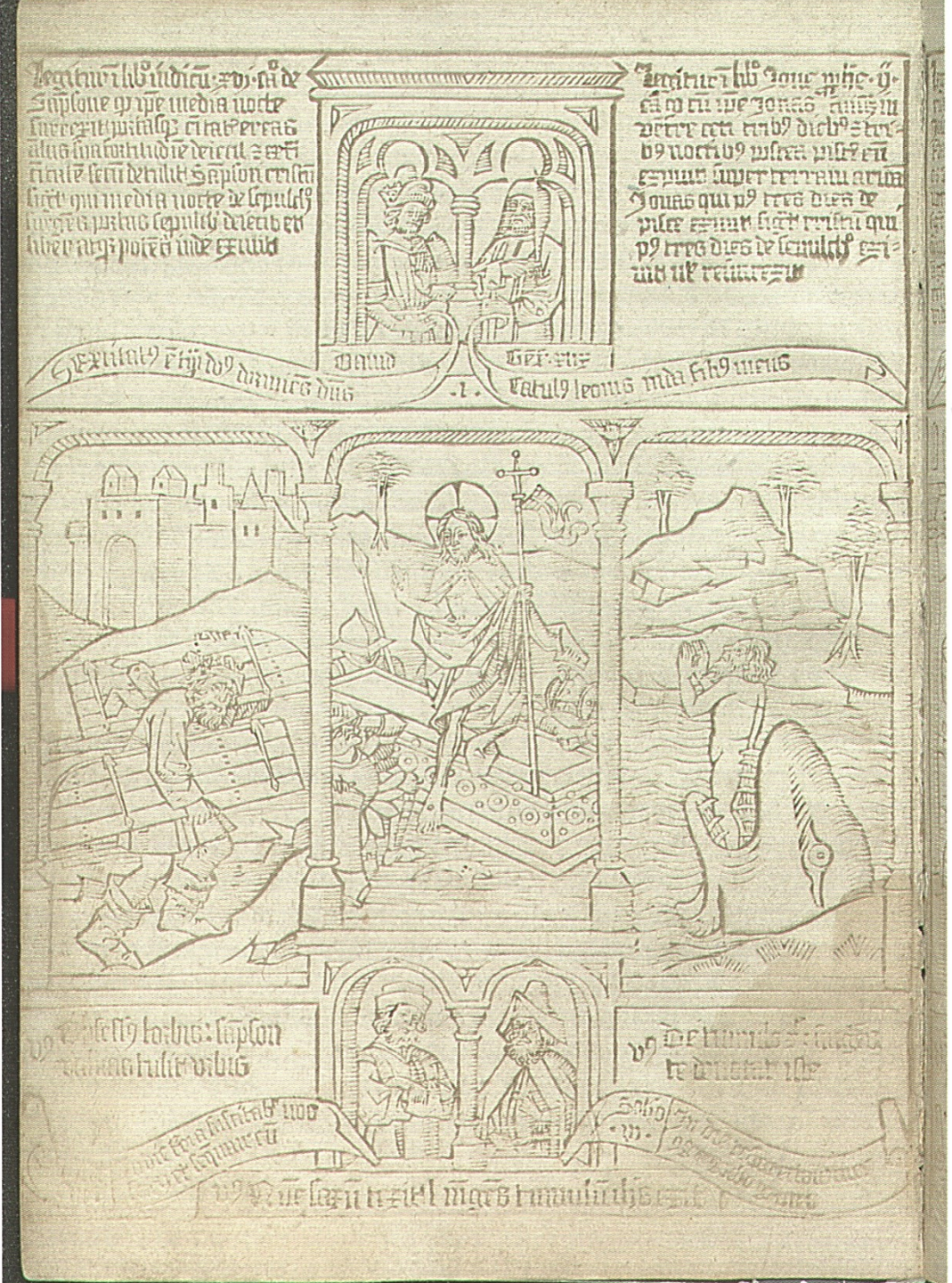
dřevořez (xylografie)

- **deskotisk**
 - využíván k šíření obrazů a krátkých textů ve stejné době, kdy vznikl knihtisk, technologie se vytratila v 80. letech 15. století
 - **blokové knihy** (často obraz i text)

Biblia pauperum, ars moriendi, učebnice, průvodce pro poutníky

4. PŘEDPOKLADY A PŘEDCHŮDCI KNIHTISKU

blokové knihy: Biblia pauperum

5. JOHANNES GUTENBERG

Johannes Gensfleisch zur Laden zum Gutenberg (c. 1400–1468)

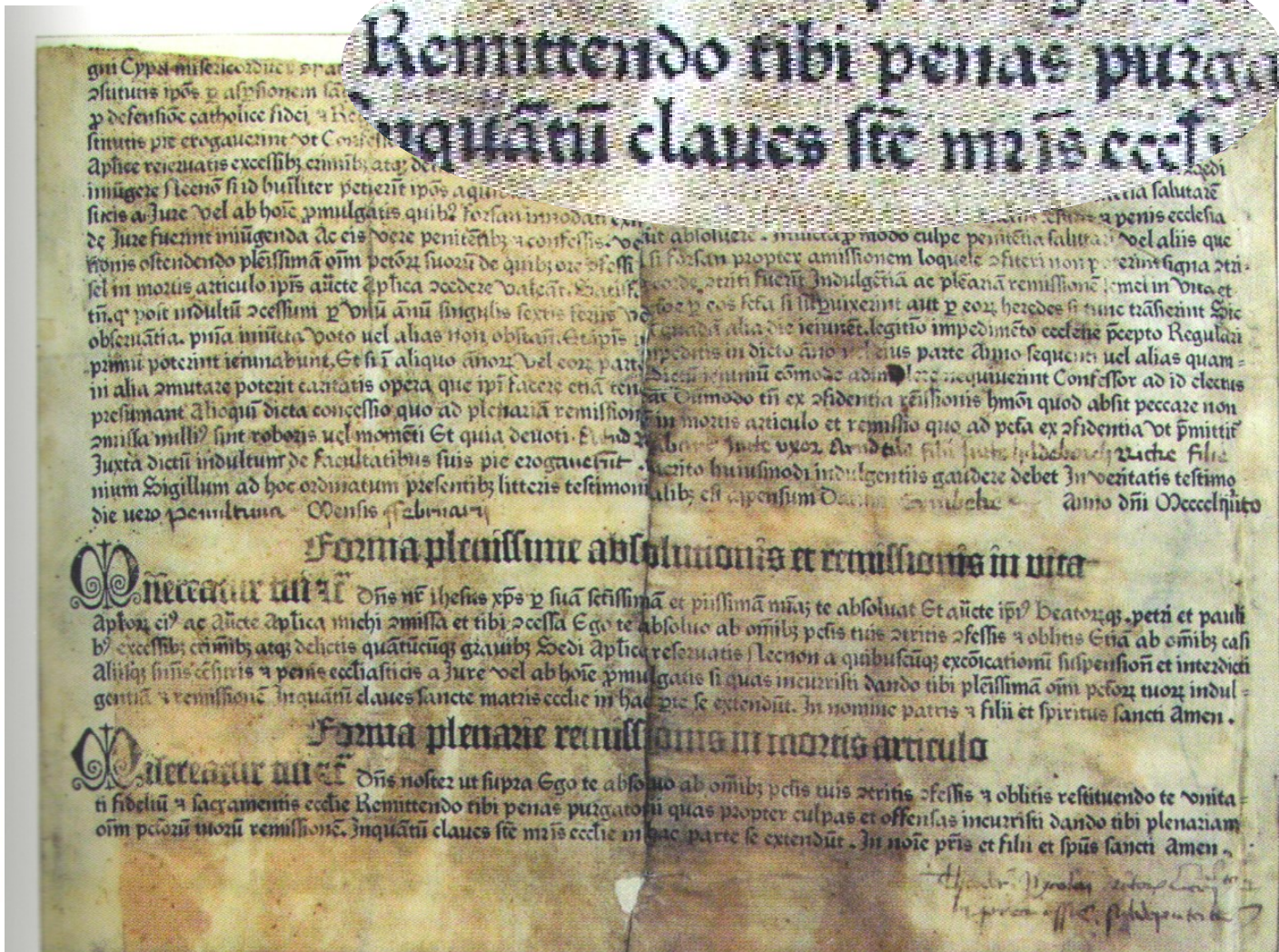
- narozen v Mohuči v patricijské rodině
- vyučen zlatníkem
- od 1434 Štrasburk: inovační technologie
- c. 1440 vynález knihtisku
- 1448 návrat do Mohuče, založení tiskárny
- **c. 1452–1454 s J. Fustem tisk tzv. 42řádkové Bible**
- soudní spor, přichází o novou tiskárnu
- dále tiskne odpustkové listiny, kalendáře, astrologické pomůcky, další latinskou Bibli a výkladový slovník (**Catholicon, 1460**)

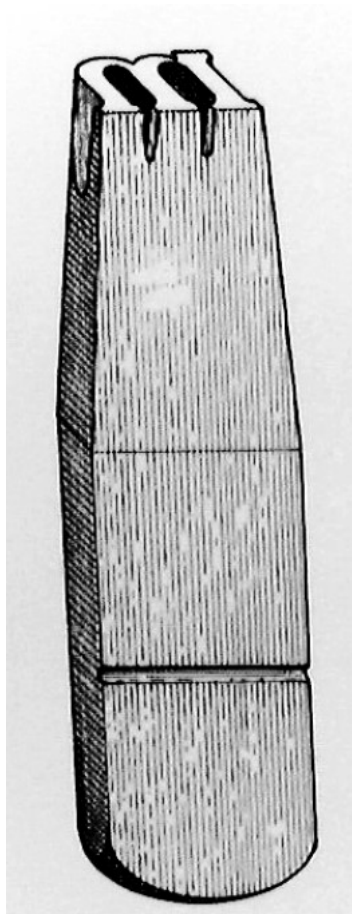
5. JOHANNES GUTENBERG

42řádková Bible

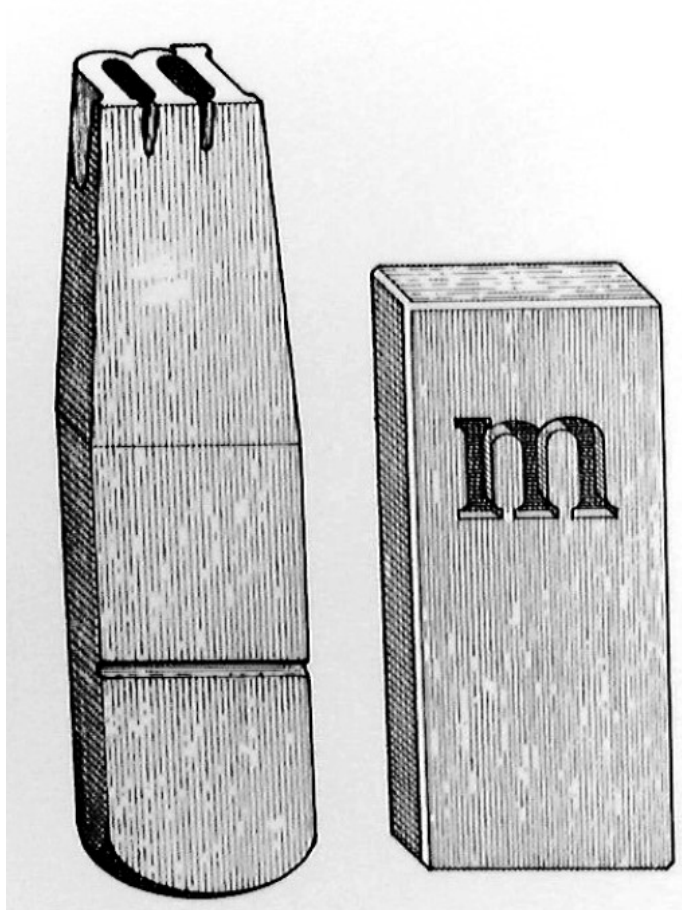
6. TECHNOLOGIE

- **Písmolijectví**

písmorytec pro každé písmeno zrcadlově obráceně vyřezal a vypiloval raznici zvanou **patrice**

6. TECHNOLOGIE

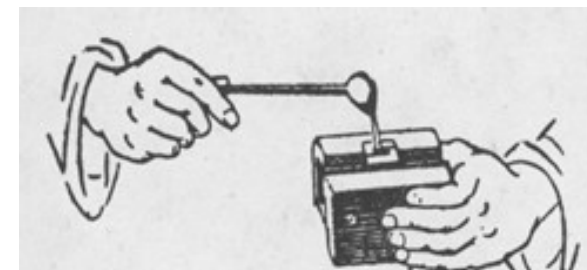
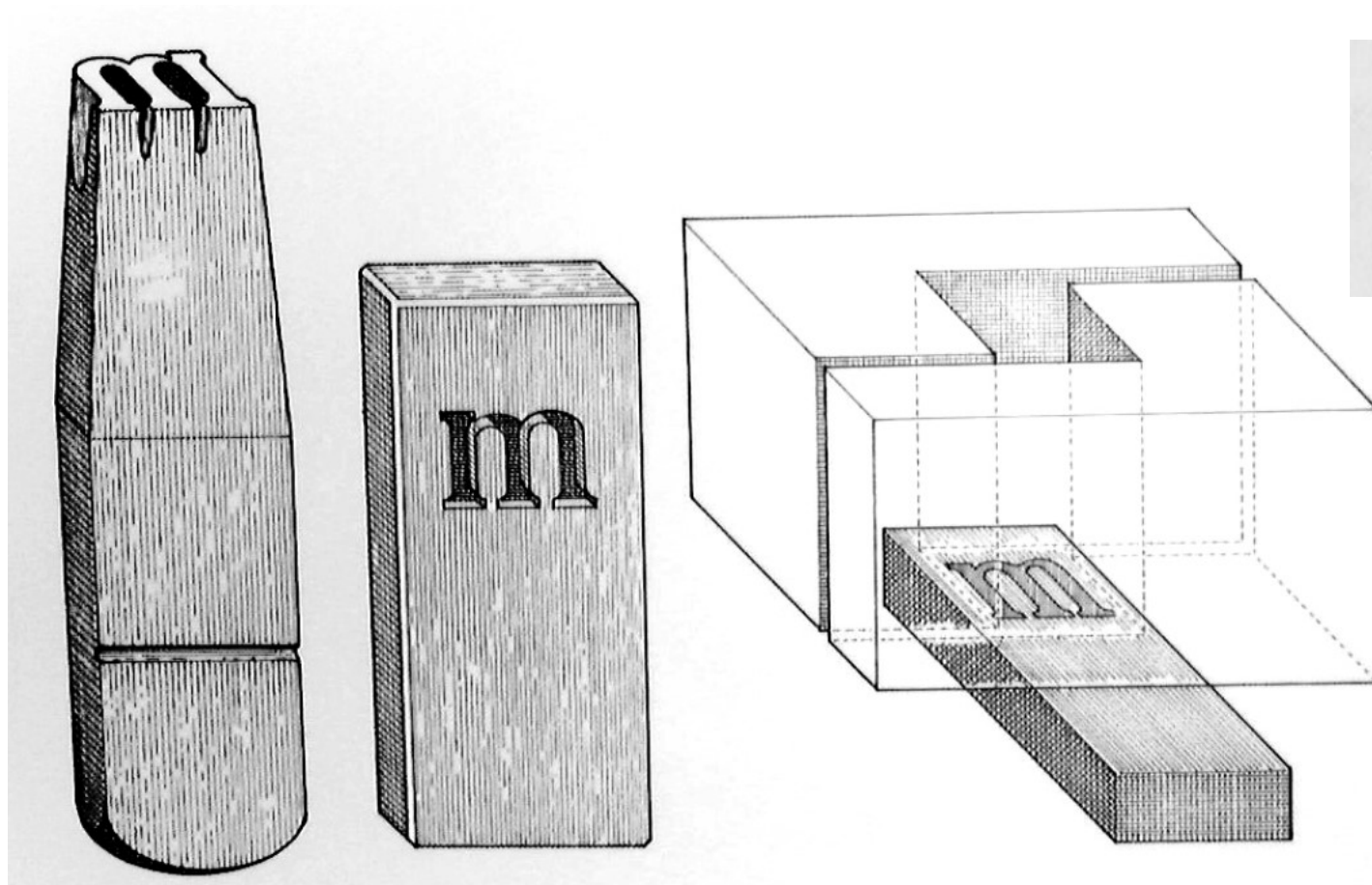

- **Písmolijectví**

písmorytec pro každé písmeno zrcadlově obráceně vyřezal a vypiloval raznici zvanou **patrice**

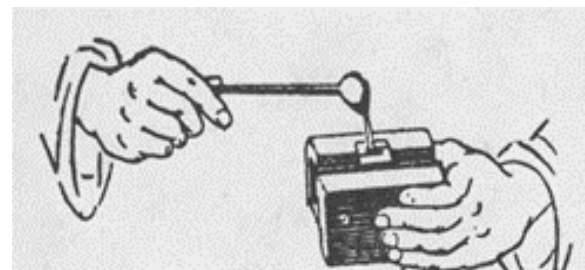
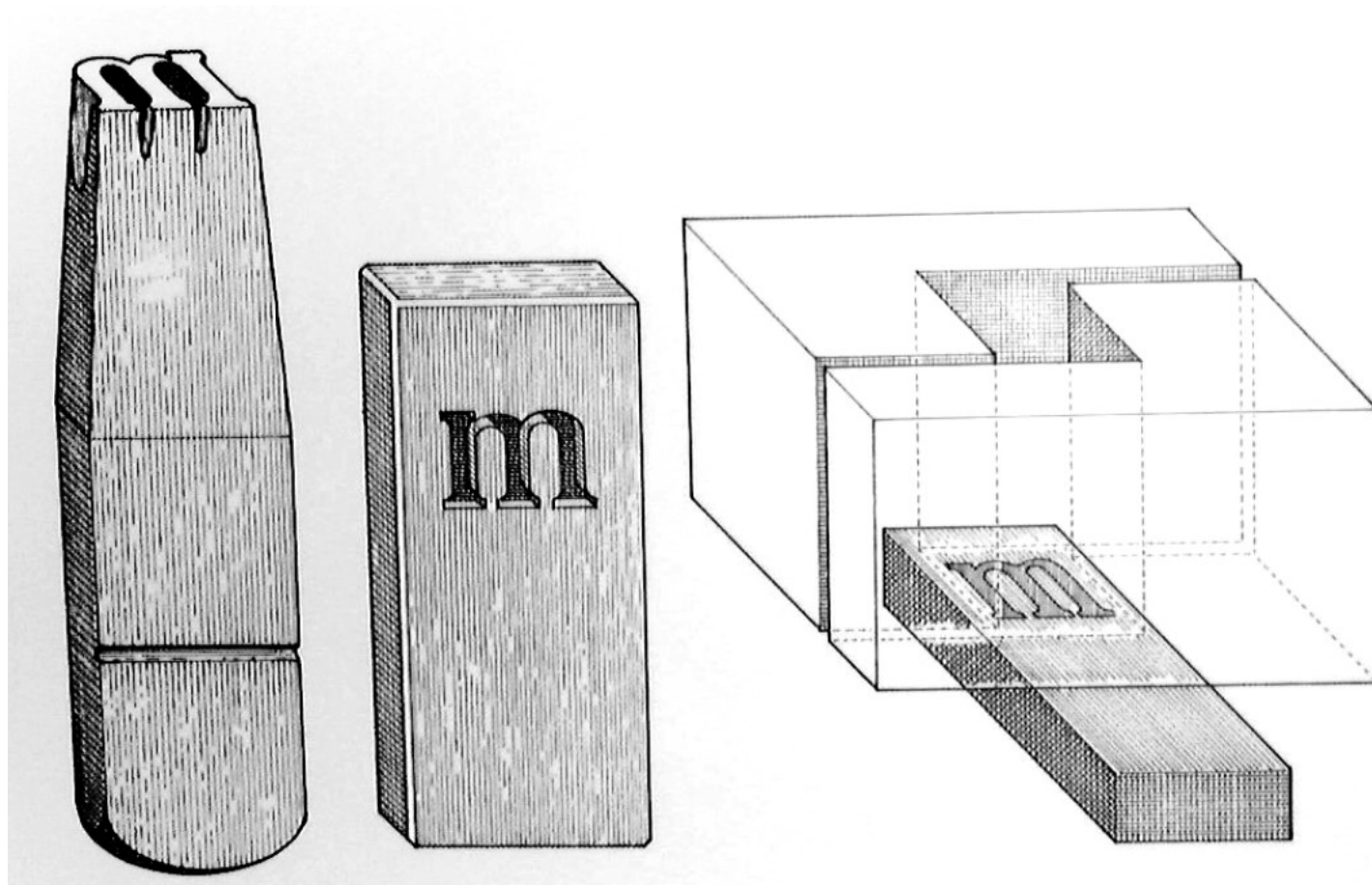
silovým působením patrice na kovový hranolek z měkčího kovu vznikla tzv. **matrice** s obrazem neotočené literky vhloubeným do kovu

6. TECHNOLOGIE

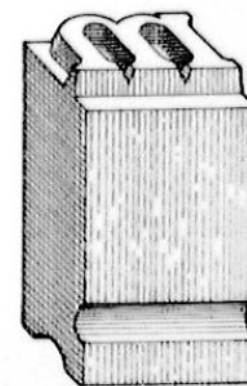

ruční licí strojek
liteřina

6. TECHNOLOGIE

literky

6. TECHNOLOGIE

- Sazba

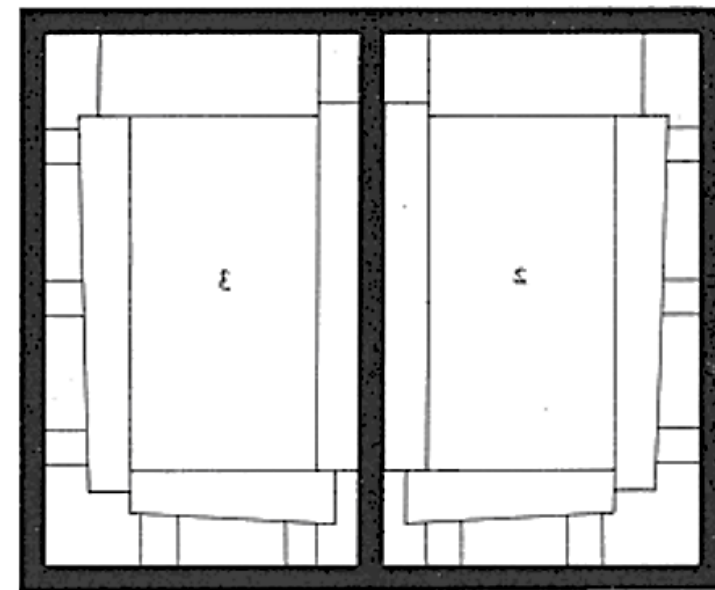
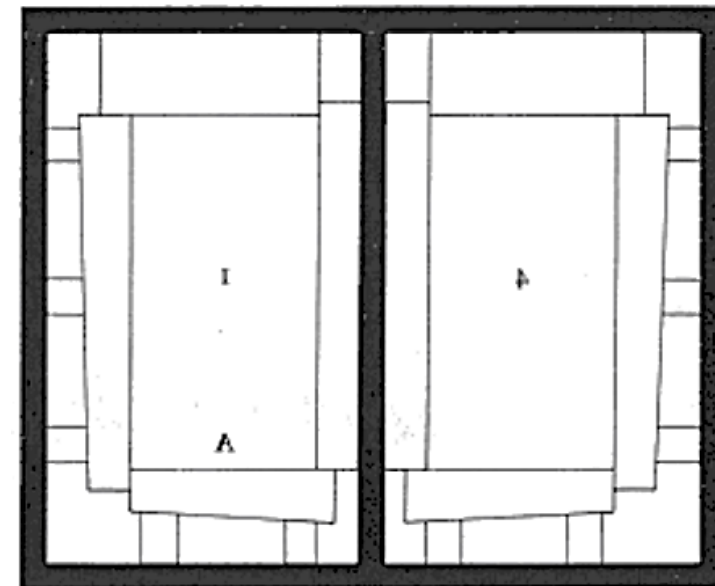
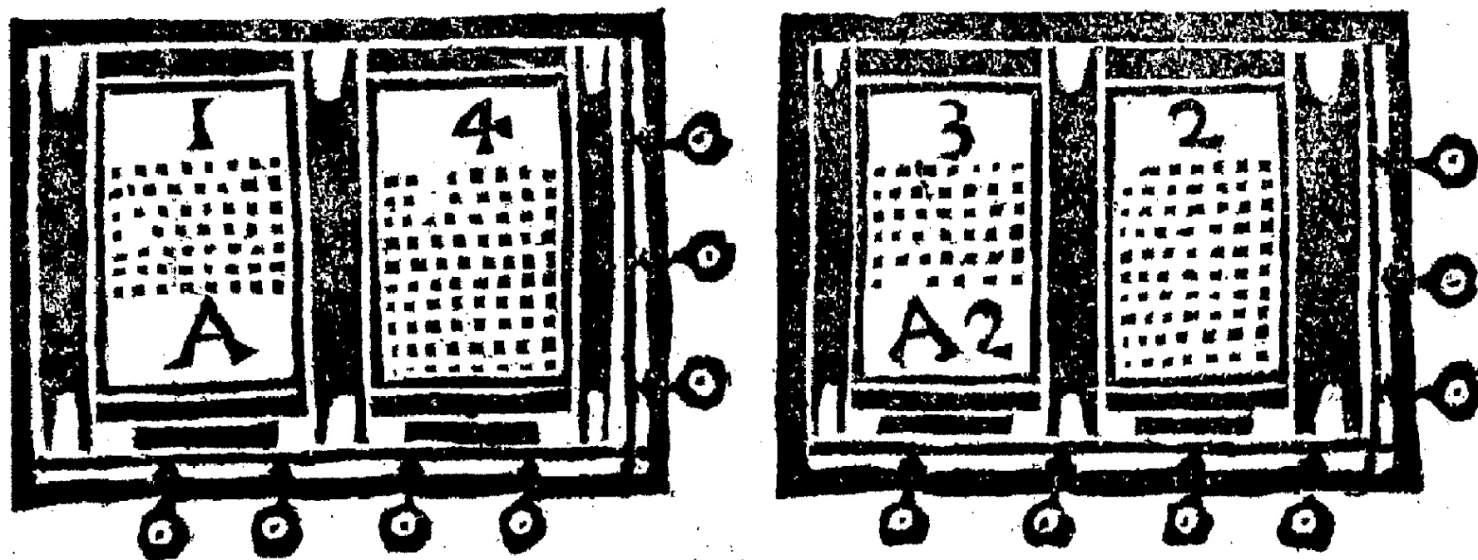
kasa (příhrádky na literky)
sázítko

kožené tampony
tiskařská čerň

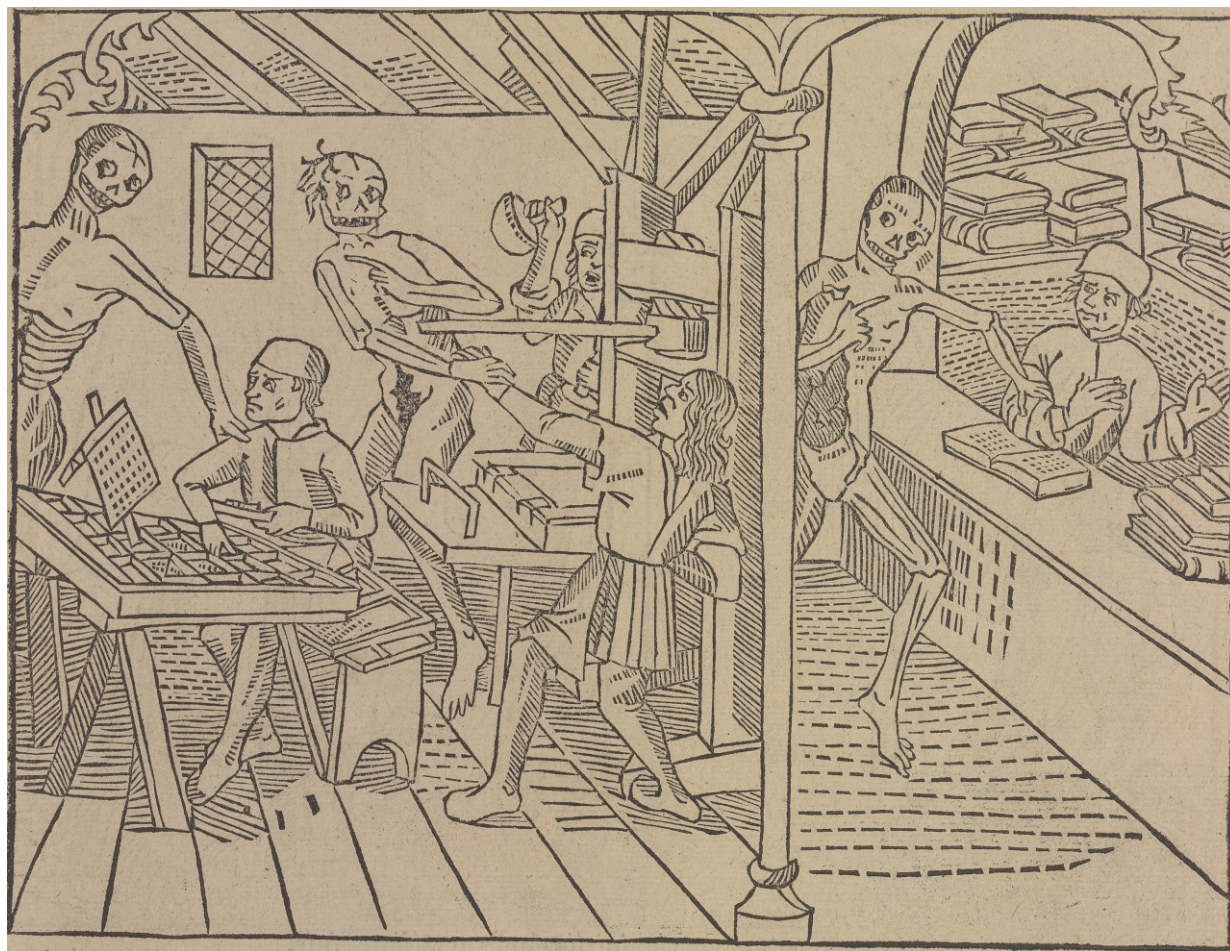
6. TECHNOLOGIE

vyřazování sazby (vyřazovací schéma podle počtu přeložení archu papíru do složky)

6. TECHNOLOGIE

Ruční knihtiskařský lis (nejstarší zobrazení 1499)

6. TECHNOLOGIE

Ruční knihtiskařský lis (replika)

tisková partie
s tiskovou formou

tlaková partie

7. PROFESE SPOJENÉ S KNIHTISKEM

písař, kreslíř, řezbář
sazeč

tiskař a jeho pomocník

korektor

rubrikátor a iluminátor

knihvazač

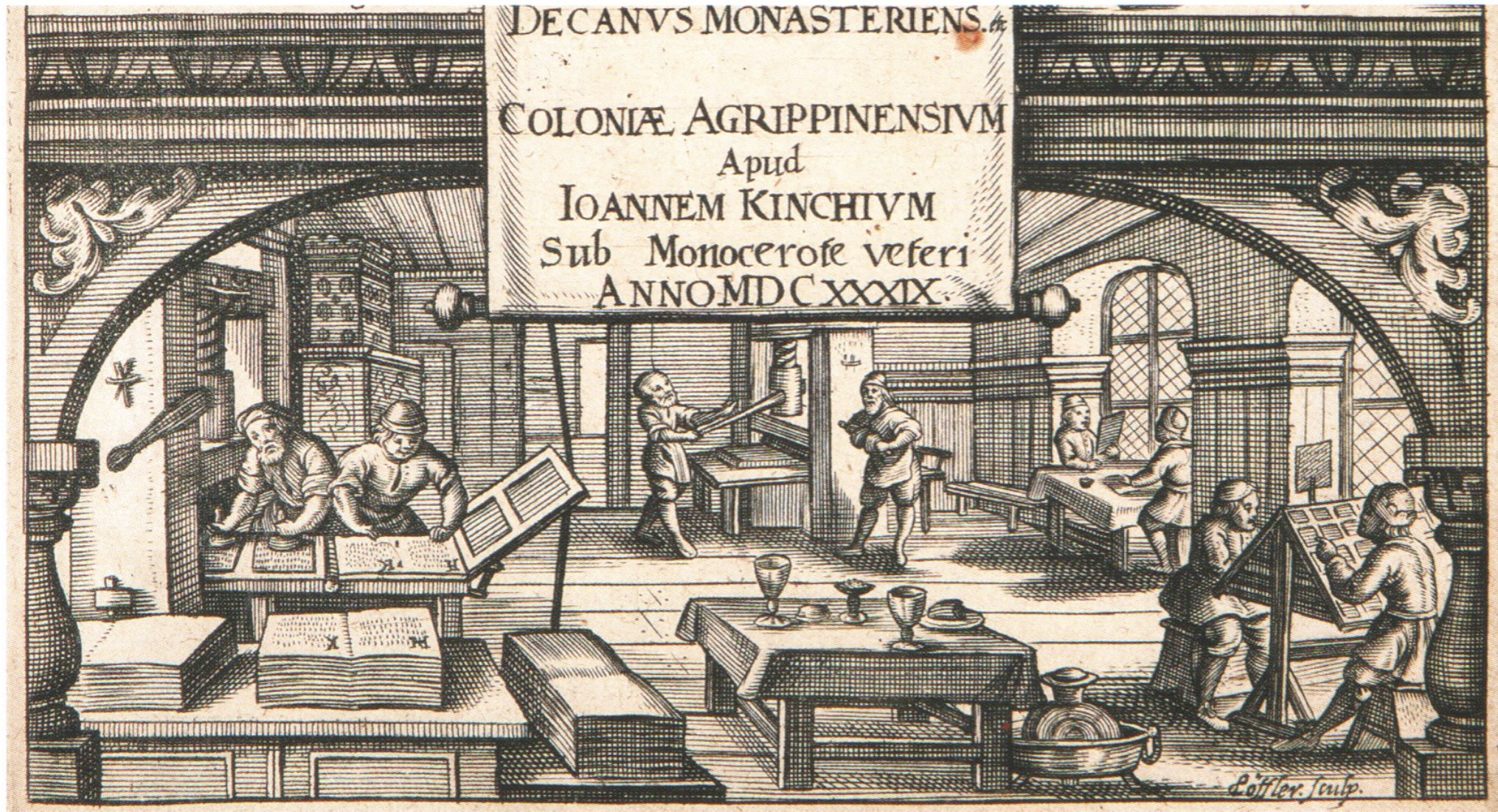
knihkupec

písmolijec

papírník

7. PROFESE SPOJENÉ S KNIHTISKEM

8. EVIDENCE A CITOVÁNÍ INKUNÁBULÍ A STARÝCH TISKŮ

- inkunábule a staré tisky citujeme stejným bibliografickým údajem jako knihy vydané po roce 1800
(= autor, název, místo a původce vydání, rok, **fol. [=folio] nebo p. [pagina]**)
- v případě, že pojednáváme přímo o individuálních vlastnostech daného **exempláře**, citujeme jeho uložení stejně jako v případě rukopisů
(= město, instituce, signatura, fol. nebo p.)

NK	Databáze Národní knihovny ČR						Aktuální báze: KPS	
	Konec	Přihlášení	Databáze	Dílčí báze	Nastavení	Otázky	MVS	Nápověda
	Vyhledávání / Rejstříky		Výsledky dotazu	Předchozí dotazy	Schránka	Historie		
Základní vyhledávání Rozšířené vyhledávání Z víceází Vyhledávání CCL								

KPS - Databáze Knihopis

Základní vyhledávání

Vyberte údaj pro vyhledávání:	Všechny údaje	OK Vyčistit formulář
Zadejte slovo nebo slovní spojení:		
Druh dokumentu:	☐ pouze dokumenty v češtině	
Blízkost slov?	☒ Ne ☐ Ano	

Pro další informace použijte tabulku [kódů jazyků](#).

Literatura a odkazy na videa

Donald Francis McKENZIE, *Bibliography and the sociology of texts*, London 1986.

Kamil BOLDAN, *Počátek českého knihtisku*, Praha 2018.

Lenka POŘÍZKOVÁ – Jiřina ŠMEJKALOVÁ (ed.), *Co jsou dějiny knihy? Antologie textů k dějinám a teorii knižní kultury*, Praha 2021.

Petr VOIT, *Encyklopedie knihy* [online], <https://encyklopedieknihy.cz>.

KPS – Databáze Knihopis, https://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=KPS.

https://www.youtube.com/watch?v=Q-Pk_KMRaAA

https://www.youtube.com/watch?v=CP_Q4NquVTE

<https://www.youtube.com/watch?v=L6ny9oyrJwo>